

Egy „sűrű” fotós

Interjú Nagy Károly Zsolt antropológus fotográfussal

Mesélj az indulásodról! Mikor kezdted el fotózni, mikor kerültél Sárospatakra?

10 éves születésnapomra kaptam egy Smena fényképezőgépet, azután egy komolyabb Zenitet, néhány évvel később kipróbáltam a labort is, ettől kezdve teljesen elköteleződtem. Ha valaki belekóstol abba, milyen laborálni, az vagy egy életre megutálja, vagy rabja lesz. Érettségi után nem tudtam, mihez kezdjek, elég rossz tanuló voltam. Fotózni viszont szerettem, addigra pályázati díjakat is nyertem. Bár édesanyámnak nem tetszett az ötlet, Miskolcra mentem a Szemere Bertalan Szakközépiskolába. Elsős voltam itt, amikor édesapámat meghívták a pataki teológiára tanítani. 1993-ban költöztünk Sárospatakra Makóról, a második fotós évemet már innen kezdtem. Jó volt két évet teljesen a fényképezésnek szánni. Ekkor kezdtem el fotózni a pataki református temetőt, Újszászy Kálmán avatott be a rejtelseibe, azóta is fényképezem, hogyan épül és pusztul folyamatosan.

Aztán elvégezted a teológiát, sőt, a kulturális antropológia szakot is. Sosem akartál lelkész lenni?

A fényképész iskola után újra szembe kellett néznem a problémával, mit szeretnék csinálni. Nem akartam esküvői fotós és tablókép készítő lenni, Patakon telített is volt ez a szakma, arra pedig nem sok esélyt láttam, hogy beverekedjem magam a nagy fotográfusok budapesti közegébe, bár szívesen lettem volna fotóriporter Robert Capa-i példára. Édesanyám ötlete volt, hogy végezzem el a teológiát, ami azért fura, mert sohasem volt elhívásom arra, hogy lelkész legyek. Itt viszont rájöttem, nem is vagyok olyan ostoba, és harmadik évben, mikor az alapvizsgadolgozat próbatételére készültünk, azt is felismertem magamban, hogy kifejezetten szeretek tanulni. Lelkész változatlanul nem akartam lenni, de volt egy kiváló tanárom, Frank Sawyer, aki szociológiát tanított nekünk, és az óráin egyre erősebben el kezdett érdekelni a társadalomtudomány. Néprajzos és szociológus nem akartam lenni, de negyedévesen elővettem a felvételi tájékoztatót, és rátaláltam a Miskolci Egyetemen a kulturális antropológia szakra. Elmentem a felvételi előkészítő táborba, felvételiztem, felvettek. Ötödéves teológus koromban halasztottam egy évet az antropológián, akkor kezdtem el az egyetemet, amikor hatodévesként segédlelkész voltam. Ez ismét teljesen beszippantott, segített újragondolni a fényképezéshez való viszonyomat, a szakdolgozatot is vizuális antropológiából írtam. Két tanszék vezetője is felajánlotta, maradjak ott, de épp amikor végeztem, kezdődtek az egyetemen a leépítések, így másfél évig gyeses kispapa lettem. Borsos Balázs egykori tanárom hívta fel a figyelmemet az MTA Néprajzi Kutatóintézetének ifjúsági ösztöndíjára, amit 2005-ben megkaptam, azóta itt dolgozom.

Milyen kutatásokban veszel részt?

Amikor bekerültem az intézetbe, elkezdtem egy doktori iskolát Horányi Özséb keze alatt a pécsi egyetemen. Ezt az időszakot is nagyon szerettem, rengeteget formált rajtam. Bán Andrással együtt Horányi Özséb az, aki a mai napig meghatározza a gondolkodásmodomat. Eredetileg azt akartam vizsgálni, hogyan lehet beemelni a társadalomtudományi kutatás módszerei közé az infokommunikációs technikákat, mit kezdhetünk a hipertextualitással mint szövegszervező elvvel. A Néprajzi Kutatóintézetben furán hangzott ez a terv, hiszen kevés antropológus dolgozott ott akkor, ma már ez nem így van. Érdekes fordulatot vett azonban a kutatás, mert arra a terepre, Homrodra, ahol a szakdolgozatomat készítettem, nem tudtam visszamenni, és így a református identitás változásával kezdtem el foglalkozni. Meghatározó élmény volt számomra a 2009. május 22-i ünnepi istentisztelet, ahol sok szimbolikus esemény történt. Magam sem tudtam eldönteni, hogy református hívőként vagy résztvevő megfigyelést végző antropológusként vagyok jelen, aztán az utóbbi mellett döntöttem, megragadtak az ünnepség interpretációs lehetőségei. A doktori disszertációm abból írtam, milyen kommunikációs technikákat, eszközöket használnak az egyház vezetői az új, megváltozott református identitás terítésére. Ez a kutatás jelölte ki végül a helyemet az intézetben.

Elmondanád, mi történt a 2009. május 22-i istentiszteleten, amely téged ennyire a református identitás kutatása felé fordított?

Ezen a Debrecenben tartott nagy ünnepségen egyesültek a Kárpát-medence magyar református egyházai, és létrehozták az országhatárokon felüli Magyar Református Egyházat. Egy szépen felépített, átgondolt, szimbolikus aktusokkal megerősített rítusa volt az ünnepségnek, amely kísérletet tett a trianoni trauma és az elmúlt hetven év meghaladására, és a magyar nemzet országhatárokon felüli újraegyesítésére. Sajnos azonban úgy érzem, az ebben rejlő potenciált nem használja ki az egyház. Más kérdés, hogy szerintem a nemzet fogalma is újragondolásra szorul, nem lenne szabad ezt szinte változatlanul átelnünk a 19. századból. Debrecenben viszont azt gondoltam, elindulhat egy diskurzus, ami esetleg még a nemzetfogalom újraépítéséhez is vezethet, de mindenképpen a reformátusság dinamikus újragondolását jelenti. Teológiai szempontból ugyan hiányoltam a bűnbánat határozottabb megjelenítését, de erős szimbolikus aktaival az ünnep így is lehetővé tette, hogy magunk mögött hagyjuk a múltat. Sajnos azóta rengeteg visszalépés történt. Felmerült például, hogy Trianon emléknapján harangozzanak-e a református templomokban. 2009 után az első egyházvezetőségi nyilatkozat erről az volt, hogy ne, már nem kell, később a felhőrdülésnek engedve mégis enyhítették ezt a hozzáállást, és a lelkészekre bízták ennek eldöntését. Több ehhez hasonló döntés is született azóta, ezért gondolom, hogy kimerülőben van május 22-e ereje.

Hogyan kapcsolódik egymáshoz az antropológusi és a fotográfusi érdeklődésed?

Bán András kifejezésével élve az antropológiai fotó rossz fotó, abban az értelemben, hogy nem esztétizál, vagy ha ez nem is teljesen megvalósítható, hiszen belénk ivódik egy fényképszerű, esztétizáló látásmód, erre a megrögzöttségre a képkészítés során antropológusként reflektálunk. Ez a reflexió elsősorban azt jelenti, hogy megpróbáljuk leírni magát a képet, illetve a kép készítésének és használatának különböző kontextusait. Az antropológiai fotó sűrű kép, sűrűségét pedig a benne vagy általa felfejthető, egymásra vonatkozó értelmezési rétegek, kulturális kontextusok adják. A református kutatásba ez háromféleképpen épül be. Egyrészt nemcsak interjúkon, kérdőíveken keresztül kutatom a református identitás változását, hanem a tárgyhasználaton vagy átfogóbban a kultúra vizuális aspektusain át is. Másfelől vizsgálom azt a képet, amit a reformátusok magukról felmutatnak. Rengeteg a fénykép: gyülekezeti kirándulások, egyházközségek honlapra kitett fotóin keresztül a reprezentatív albumokig. Harmadrészt én is készítek fotókat, amelyek segítségével megpróbálom értelmezni mindazt, ami körülöttem történik. Ezek a saját képek általában nem szépek, nem arra törekszenek, hogy az események drámaiságát, hangulatát vagy érzelmi aspektusait ragadják meg, így szándékosan nem a mai riport vagy a korábbi szociofotó eszköztárát használják, inkább – olykor a szó szorosán vett értelmében is – távolságtartó, a lényeges személyek és történések mellett ezek környezetét is bemutató „dokumentarista”, „lajstromozó” képek. Az antropológiai fotó önmagában nem él meg, szükség van szövegekre, amik reflektálnak a képekre, felfedik azokat a kontextusokat, amelyekről beszéltem. A szöveg és a kép kiegészíti egymást, és együtt hozzák létre a kutató által vizsgált társadalmi jelenség antropológiai olvasatát.

Idén jelent meg a Salgótarján utcai zsidó temetőről készült albumod, beszélj erről a munkáról!

Még egyetemista voltam, amikor Tóth Vilmos történész, antropológus, aki temetőkkel, temetkezési kultúrával foglalkozik, megtudta, hogy fotózom a sárospataki református temetőt. Tetszettek neki a képeim, és felajánlotta, hogy elvisz egy izgalmas helyre Budapestre. Ez volt a Salgótarján utcai temető, amely régen a Kerepes úti temetőből lett leválasztva. Rögtön beleszerettem és nagyobb kihagyásokkal, de 2002 után többször visszajártam ide fotózni. A Holokauszt-év kapcsán merült fel a Nemzeti Örökség Intézetben egy reprezentatív zsidó témájú munka kiadása. Tóth Vilmos írta a szöveget, a fényképanyagot én készítettem.

Miért érdekes ez a temető?

Mert a budapesti zsidóság – amely a magyar zsidóság reprezentatív része – igen izgalmas korszakában, a 19. század második felében és a 20. század elején működött. Őrzi a zsidó polgárság felemelkedésének, megerősödésének lenyomatát. Itt van eltemetve a zsidó polgári elit jelentős része, akik igyekeztek reprezentatív képet kialakítani magukról: óriási síremlékeket emeltek, a korszak építészeteinek legjavát, többek között Lajta Bélát alkalmazták, és az is nagyon érdekes, ahogy a magyar nemzetbe betagozódó zsidóság a sírfeliratokban szövegszerűen felmutatja, hogyan gondolkodik a beilleszkedéséről. Ezen-

felül vizuálisan is izgalmas nekropolisz: eklektikus, mégis karakteres építészet jellemzi. Azt gondoljuk, hogy a zsidók kerülnek a figurális ábrázolásokat, ez a hely mégis tele van szimbolikus állatfigurákkal. Sasok és oroszlánok bukkannak elő váratlanul a dzsungelből, és ettől egy hátborzongató hangulata van a temetőnek. Emellett hihetetlen iramban pusztul, csodálatos műalkotások mennek évről-évre tönkre benne: embernagyságú fák nőnek ki a mauzóleumokból, amelyek szétfeszítik ezeket az épületeket. Jó volna tenni valamit a megmentése érdekében.

A fotóid között láthatunk Szent László hermájáról készült képeket is, ehhez hogyan kerültél ilyen közel?

Tóth Vilmos felesége, Kristóf Lilla kért meg a fotózásra, aki egyszerre kulturális és fizikai antropológus, és paleoradiológiával foglalkozik. Az első általa szervezett kutatás, amelyben részt vettem, Széchényi Pál érsek nagycenki múmiájának a tudományos vizsgálata volt. Több diszciplinából érkező kutatócsoport vizsgálta, vajon megmérgezték-e az érseket, és hogyan jött létre a múmia. A kutatásról megjelent könyvben is szerepelnek a fotóim, Nagycenken a Széchényi-kastélyban kiállították az anyagot, és hamarosan lesz egy nagy vándorkiállítás is a kutatásról. Utána részt vettem a mosonmagyaróvári ökeresztény vértanú szentek maradványainak a vizsgálatában, ezután jött meghívás a Szent László fejereklýjének a feltárására. Óriási élmény volt személyesen ott lenni. Erős, tipi-

kusan antropológiai képek születtek, ahol a fókusz a történésen van, és ennek vizuális megjelenítésén, értelmezésén. A kedvenc képem azt a pillanatot fogja meg, amikor a szegedi antropológusok körülállták az ereklyetartóból kiemelt koponyát, percekig némán nézték, és aztán egyszerre, mint egy varázsütésre, elővették a kis fényképezőgépjüket. Protestánsként nem tisztelem Szent László koponyáját szentként, mégis számomra is numinózus ez a tárgy, és miután a kutatók közt többen római katolikusok, izgalmas volt figyelni, hogyan mozognak olykor szinte pillanatról pillanatra a vallásos és a tudományos hozzáállás pólusai között.

Hogyan lett belőled a Zempléni Fesztivál fotósa?

Mivel nagy zenerajongó vagyok, amikor Patakra költöztünk, elkezdtem járni a Zempléni Művészeti Napok koncerteire. Már fényképésztanulóként is szerettem figyelni és fotózni a zenészeket. A bátyám oboaművész, a felesége, aki énekművész szokta mondani, hogy a hangszereknek úgy kell bánni a hangszerükkel, mintha énekelnének, az énekeseknek pedig hangszerként kell kezelni a testüket. Nagyon érdekel ez a folyamat. Amikor átvette az Interkultur Hungária a Fesztivál szervezését 2004-ben, megkeresték a Fiala Fotóművészek Stúdióját, amelynek akkor Bán András volt a vezetője, hogy jó lenne a fesztivál hangulatát megragadó képeket készíttetni. Ő lovagiasan azt ajánlotta, oldjuk meg ezt helyiekkel, így kerültem a képbe. Be is szerveztem a miskolci antropológus csapatból néhány kollégát: az első évben hárman fotóztunk, ebből lett is egy kiállítás, aztán a második évtől egyedül maradtam. Nagyon élvezem, mindig nagyon várom. A sok antropológiai fotó mellett felüldülés: mégis más embereket, mint múmiákat fotózni. A Zempléni Fesztivál művészportréinál inkább az esztétizáló fotózás szabályait alkalmazom, bár a fesztiválról is vannak antropológiai fotóim, amelyek a fesztivál légkörét tárgyak, emberi kapcsolatok révén próbálják megragadni. Ezek nem annyira szépen komponáltak, kicsit bemozdult fotók, de talán elkapják azokat a momentumokat, amelyek összesűrítik számomra a fesztivált. Ez a hobbim: szeretem fényképezni, hogyan válik hangszerré a zenész teste, hogyan fejezik ki a testükkel a zenében történeteket, mi ebben a mítosz, a rájátszás, milyen az, amikor valami elementáris tör föl, és persze hogyan lehet ezt hangok nélkül képekben visszaadni. Szeretnék majd ebből is készíteni egy albumot a lefotózott művészek szövegeivel együtt.

Feleségeddel és három gyermekeddel Sárospatakon élsz, Budapesten dolgozol. Milyenek a sárospataki hétköznapiak és az ingázás?

Az ingázás tragédia: hetente kétszer jövök Budapestre, örülnék, ha sikerülne visszaállítani a Sárospatak–Budapest közötti intercitit, mert nagyon fárasztó a napi nyolc óra utazás. Ugyanakkor van pozitív hozadék: a doktori disszertációm teljes egészében a vonaton írtam, munka közben megtanultam tökéletesen függetleníteni magam a körülöttem történetektől, gyakorlatilag a vonaton dolgozom. Így több idő marad otthon a családra. Nagyon szeretek Patakon élni, mindig az volt a vágyam, hogy egy olyan városban éljek, ahol van vár, hegyek és folyó. Szeretem a levegőjét, és azt is, hogy kisváros, de nehezen viselem a vidéki kisvárosokra olyan jellemző kicsinyességét. Zavar, hogy látom, kicsit több odafigyeléssel mennyire jobban mehetnének a dolgok, és az is nagyon bánt, hogy nem lehet kritikát megfogalmazni. Ez nemcsak Sárospatakon, de az egyházban és a ma-

gyar társadalom más szintjein is zavar. Ha mondok valamit, rögtön visszavágnak, csináld jobban! Ezzel nem értek egyet, fontos lenne létrehozni olyan közösségeket, amelyek a kritikus, de építő hozzáállást gyakorolják! Zavar az is, hogy a civil szféra szét van esve a városban, és rendkívül rossz az információáramlás.

Antropológusként milyennek látod a kortárs pataki lokális identitást?

Kutatóként nem foglalkoztam a témával, a megérzéseimre, mindennapi tapasztalataimra hagyatkozva úgy gondolom, a rendszerváltozás után nem lett koncepciózusan újragondolva a pataki identitás. Sokféle irányba fut, jellegzetes például az egymással párhuzamos, de egymás mellett elmenő Szent Erzsébet és Lorántffy Zsuzsanna-kultusz. Nem kellene sok energiát fordítani arra, hogy Sárospatak megfogalmazható legyen a nagyszonyok városaként. Ezzel a szimbolikus aktussal kezelhető lehetne a városban jelenlevő buta felekezeti ellentét. Nincsenek olyan szimbólumaink Patakon, amelyek a helybéliség gyűjtőpontjai lennének, vagy ha vannak is, ezek nincsenek egymással szervesülve. Például a Református Kollégium nincs igazán benne a város társadalmi, kulturális életében. Még teológus koromban A Művelődés Házával együtt szerveztünk koncertsorozatot, amelyet mindkét oldalról, de főleg a Kollégium részéről erős idegenséggel fogadtak. Ez csak

egyetlen példa, ám ennek az idegenségnek a feloldódását a mai napig kevéssé látom, s talán ennek is köszönhető, hogy a Kollégium inkább helyben működő intézmény, de nem válik igazán helyivé, nem vesz részt a helyi kulturális élet mozgásában. Ez az egész úgy azért fontos, mert egy református kollégium mint intézmény mindig közvetítő szerepet játszik: mindig helyi, de mindig túl is mutat az adott hely határain. Begyűjt és szétszór. A Kollégium úgy terebélyesedik nemzeti vagy európai kulturális értelemben fává, hogy gyökereit a helyi vagy regionális társadalomba mélyesztí. Belőle táplálkozik, míg a helyi társadalom rajta keresztül teremhet gyümölcsöt. A mai körülmények között, különösen a mi régióinkban az ilyen szervesüléseknek a túlélés a tétje. Ezért lenne fontos a versenystálló nevelése helyett a tehetséggondozás régi református gyakorlatának felélesztése, amelynek központi eleme volt az a gyakorlat, hogy a környékbeli vallástanárok, lelkészek figyelték a tehetséges gyerekekre, és behozták őket a Kollégiumba. Ez most nincs így, a református általános iskola például inkább a pataki, többé-kevésbé református kötődésű elit iskolájának tűnik.

Bár nem vagy lelkész, de teológus próbálsz maradni, a református identitást kutató, és szakértőként kapcsolódtál be a református egyházban tervezett egyházzociológiai felmérés előkészítésébe. Miért tartod fontosnak ezt az aktív, kritikus részvételt az egyházban?

Egy kedves tanárom egyszer azt mondta, hogy az antropológus olyan állat, amelyik vizsgálja magát, amint épp vizsgálja magát. Ez a reflexív attitűd legalább olyan fontos a teológus, mint az antropológus esetén. A reflexió – bűnbánat, önértelmezés – azonban nem csak egyéni, hanem közösségi dimenzióval is bír. Igyekszem Krisztust követő református keresztényként élni, és ilyenként zavarnak az egyházon belüli anomáliák. Van a református indentitásomnak egy olyan történetileg megalapozott összetevője, ami azt mondatja velem, hogy reformátusként beszélünk kell arról, ha valami olyat látunk, ami nem jó, reflexíven kell viszonyulnunk magunkhoz, ez a mi felelősségünk. El kell mondanunk, ha valami nem az evangélium eszménye szerint működik, még inkább, ha valami emberhez sem méltó. Kritikusan szemlélem, ahogy a református egyház a politikával összefonódik, ahogy nem tudjuk megkülönböztetni a közéleti szerepvállalást, ami egyébként az egyház prófétai feladata, és a pártpolitikát. Az egyháznak nem lenne szabad egyik pártpolitikai oldalon sem elköteleződnie. A társadalmi igazságtalanságok ellen fel kell lépni, az igazság mellett kell kiállni pártpolitikai aspektusoktól függetlenül. Sajnos nem látom ma a magyar református egyházban, hogy mindig következetesen kiállna az emberi önkény és a társadalmi igazságtalanságok ellen. Az egyházzociológiai szakértő bizottságnak magam sem tudom, tagja vagyok-e, több mint egy éve volt néhány összejövetel és egy konferencia a református egyház egyházzociológiai felmérésével kapcsolatban, ahol én az antropológiai szempontokat képviseltem, azóta nem hallottam felőlük. Az egyházzociológiai kutatás célja egyébként az, hogy értelmezze a 2001-es és a 2011-es népszámlálás meglepő eredményeit, hogy szociológiai jellemzőkkel körülírja az egyház tagságát és azokat, akik a népszámlálásokon reformátusnak vallják magukat. Elképesztő gyorsasággal alakul át a református egyház társadalma: egy döntően rurális, kevésbé értelmiségi egyházból egy alapvetően városias, magasabban kvalifikált egyházzá kezdünk válni, ugyanakkor a posztmodern vallásosság jelei is gyorsan terjednek. A kutatóintézetben épp egy reprezen-

tatív, kérdőíves kutatáson dolgozom, amit először református középiskolásokkal töltettem ki. A kutatás eredményei jól körülírják ezt a változást: a református azonosságtudat jellemző elemeinek, a rendszeres bibliaolvasásnak, imádságnak vagy a közösség gyakorlásának erózióját, az olyan sarkalatos református teológiai igazságok mint az egyedül kegyelemből, hit által való üdvözülés, az Isten dicsőségére folytatott élet vagy a predestináció feladását. Sok válaszadó határozta meg magát úgy, hogy „református magyar vagyok, amíg élek az maradok”, de ennek alig van már valami tartalma, hiszen sokan azt is hozzá teszik, hogy egyébként a magam módján vagyok vallásos. Annak a református történeti tapasztalatnak az igazságában pedig, mely szerint a reformáció a magyarság számára nemzetmegtartó erő volt, a válaszadók többsége legalábbis kételkedik. Fontos lenne tehát tisztázni, hogy kik vagyunk, miben hiszünk. Fontos lenne, hogy megszólítsuk az evangéliummal ezeket a reformátusokat, tudjuk, milyen közösségsszervező stratégiákkal lehet őket megközelíteni. Erről szólna az egyházzsociológiai kutatás, amit viszont szerintem ki kellene egészíteni egyéni életutak vizsgálatával, hogy azt is megtudjuk, hogyan élnek meg különböző emberek saját környezetükben a reformátusságukat és egyáltalán, mit értenek azon, hogy református. Az MTA-n Bolyai-ösztöndíjasként én ezt kutatom, de úgy gondolom, hogy a közösségünk szempontjából az lenne a legjobb, ha sikerülne az egyházat különböző perspektívából vizsgáló kutatók eredményeit közös horizont alá rendezni.

(Az interjút készítette: Földy-Molnár Lilla)

